

Ethisch Socialisme in Vlaanderen

De 20 ste eeuw overbrugd

Eric Rosseel

VUBPRESS, 1996.

Wie tegenwoordig aan een uitgever een manuscript overmaakt, wordt onmiddellijk gevraagd wat hij zelf te bieden heeft. Wil hij een deel van de kosten betalen? Kan hij subsidies krijgen? Heeft hij studenten aan wie hij zijn werk kan slijten? Voor wie nog niet bewezen heeft dat hij veel verkoopt, is het quasi onmogelijk een boek uit te geven zonder zelf op te draaien voor het financiële risico. De uitgever wil zeker zijn dat zijn kosten gedekt zijn vooraleer hij start. Dat heeft een dubbel gevolg. Men kan ervan op aan dat goede manuscripten in lades blijven liggen, omdat de auteur niet voldoende geld of relaties heeft. Maar er worden merkwaardigerwijze ook boeken op de markt gezet die er eigenlijk niet zouden mogen komen. Zo'n boek is *Ethisch socialisme in Vlaanderen*. Ik ken uiteraard de voorwaarden niet die de uitgever gesteld heeft. Maar ik kan me niet voorstellen dat hij zich heeft laten leiden door kwaliteitsoverwegingen. Het boek steekt verschrikkelijk slordig in elkaar. De auteur is op een bepaald moment aan zijn computer gaan zitten en hij is er niet meer af gekomen vooraleer hij moe was. Dat is dan ook zijn laatste zinnetje. Hij was dan helaas al 300 bladzijden ver. Maar die auteur zou toch tot het besef moeten komen dat iedere lezer het tegen die laatste pagina ontzettend moe is. Veel herhalingen, vage stellingen, dubieuze bewijsvoeringen, ... het getuigt allemaal van heel weinig respect voor de lezer. En dan mag die nog gelukkig zijn. Het boek is eerst in het Engels geschreven. Dat liet een aantal cynische frivoliteiten

ten aanzien van 'progressieven' niet toe. De aanhalingstekens zijn van de auteur. Omdat ik vermoed dat ik er ook wel zal tussengekneld worden, had ik eigenlijk niet veel zin om over het boek ook maar iets te schrijven. Veel liever liet ik het aan de slechte kwaliteit van het drukwerk over om het zo vlug mogelijk te laten verdwijnen. Het valt namelijk reeds na een eerste lectuur uiteen. Maar uiteindelijk moet ik toch toegeven dat de stellingen van Rosseel een debat waard zijn. Ze worden op dit ogenblik zelfs overal in Europa in de socialistische partijen en in de vakbonden bediscussieerd. Alleen daarom vraag ik er toch enige aandacht voor.

De 20ste eeuw overbrugd, heet de ondertitel. Het begin van de eeuw wordt gekenmerkt door een ethisch, spiritueel of religieus socialisme. Hendrik De Man stond er model voor. Het is ontvaard in een autoritair socialisme, zeg maar fascisme. Op het einde van diezelfde eeuw staat in het socialisme de ethiek opnieuw centraal. De centrale doelstelling van het (wetenschappelijk) socialisme - de materiële vooruitgang van de arbeiders - wordt opnieuw ondergeschikt aan universele waarden. Het is een crisisverschijnsel, waarbij de socialisten uiteindelijk proberen hun duit in het zakje te doen om de desintegratie van de samenleving tegen te gaan. Maar opnieuw dreigt die fundamentele theoretische transformatie van het socialisme te ontvaarden. De overeenkomsten met De Man zijn te opvallend. Er dreigt opnieuw een "dérive". Niet dat alle actuele socialisten fascistisch zouden zijn, maar ze komen toch vervaarlijk in de buurt. Het boek bevat dan ook twee delen. In een eerste deel wordt De Man behandeld. In een tweede en uitvoeriger deel komen de hedendaagse varianten van het ethisch so-

cialisme aan bod. En wat zijn dat? Het communitarianisme, met figuren als Lasch, MacIntyre en Taylor. Het marktsocialisme, dat niet duidelijk geïdentificeerd wordt. Maar het moet gewoon slaan op het moderne socialisme, dat het opgegeven heeft de productiemiddelen te willen socialiseren en al best tevreden is met een sociale correctie van de markt. Verder het solidarisme, dat in hoofdzaak samenvalt met wat overblijft van klein links en de Vlaamse groenen. Rosseel heeft het in dat verband over de cultus van de armoede. Bij diezelfde categorie horen ook nog een aantal Vlaamse vrijdenkers als Koen Raes en Leo Apostel. De Vlaamse socialisten na 1975 worden nog eens apart behandeld. En ten slotte komt Mark Elchardus aan de beurt. Die vertegenwoordigt nu werkelijk het eindstadium. Dat is dus allemaal ethisch socialisme. Het spijt me, maar de PvdA en de groenen horen er ook bij. Rosseel verwerpt het ethisch socialisme. Maar het is interessant ook eens te kijken wat hij daartegenover stelt. Hij geeft toe dat hij geen alternatief heeft. Maar op andere plaatsen in het boek komt telkens weer het materialistisch socialisme om de hoek piepen. Dit concentreert zich op materiële vooruitgang, permanente collectieve verrijking, ongeremde toegang tot goederen en diensten - dit zijn uitdrukkingen van de auteur. Het materialistisch socialisme wil controle over het kapitaal om - uiteraard in het voordeel van de werkende klasse - de productiviteit te kunnen opvoeren. Rosseel verdedigt op die manier een zeer orthodoxe visie. Het productiesysteem is een onverwoestbare melkkoe. Alles komt neer op een verdeelingsprobleem. Maar waarom lijkt hij toch wat beschroomd om zich onomwonden op het marxisme te beroe-

pen? Omdat hij weet dat ook Marx een onthechting predikte? Ik kan hier geen teksten aanhalen, maar het is bekend dat voor Marx de individuele arbeider zonder wroeging moet opgeofferd worden aan de ontwikkeling van de productiekrachten. Het gaat hem om een toekomstige overvloed. Hij vindt dan ook de hele strijd om loonsverhogingen maar niets. Gaat de cultus van de armoede niet tot daar terug? Kennelijk past dat niet goed in het denkschema van Rosseel. Zoals wellicht ook de autoritaire afwijkingen in wat vroeger het reëel bestaande socialisme heette daar niet in passen. Maar misschien is er wel degelijk een band tussen een socialisme dat op onthechting, onthouding, opoffering gebaseerd is en de Goelag? Maar goed, het ethisch socialisme zou dan precies ontstaan op het moment dat de samenleving in crisis is, dat grenzen op één of andere manier duidelijk worden. Rosseel ontkent die grenzen niet echt. Hij geeft zelfs de indruk dat de ware socialist verder moet doen alsof die beperkingen er niet zijn. *Hij had duidelijk mogen zijn*, want het is cruciaal. Het is de erg actuele vraag of men zich al dan niet moet vasthouden aan ideologische dogma's die pasten bij een voorbije (economische) realiteit. Rosseel schrijft wel dat de val van het ware socialisme helemaal niet hoeft opgevat te worden als een triomf van het liberalisme. Het is het einde van de ambitie van de Verlichting, om de samenleving volgens een vooraf bepaald plan in te richten. Eigenlijk lijkt hij zelf die ambitie niet op te geven. Maar hij kan geen perspectief bieden om haar ook te realiseren. Hij blijft kniezerig ter plaatse trappelen, terwijl de wereld om hem heen zich steeds

verder verwijderd van het beloofde land van de overvloed.

Het ethisch socialisme heeft wel de ambitie van de Verlichting opgegeven. Daardoor wordt het voor Rosseel echter een bondgenoot van de heersende elite, die probeert de sociale cohesie in stand te houden. Het heeft alle geloof opgegeven om de productiemiddelen te socialiseren. Het concentreert zich dan maar op de geestelijke en culturele emancipatie van de arbeiders. Kwaliteit van het leven in het algemeen en zinvolle arbeid in het bijzonder worden de hoofdbekommernis in een context waar er niet meer voldoende arbeid is voor iedereen. Het ethisch socialisme organiseert in feite de collectieve verarming. Dat is de echte betekenis van de vraagtekens bij de consumptie-ideologie! De strijd voor de minstbedeelden wordt een zaak van moraliteit van de rijken. Zij moeten overtuigd worden te delen. De visie van Rosseel is eigenlijk heel simpel samen te vatten: het ware socialisme probeert zo veel mogelijk vruchten te plukken. Het ethisch socialisme kan niet aan de drijven, vindt die daarom veel te zuur en probeert de schaarste te verdelen.

Men kan die tegenstelling ook anders voorstellen: het ware socialisme wacht af. Het is er immers ten eerste van overtuigd dat de geschiedenis een mechanisch (dialectisch) proces is. Ten tweede gelooft het dat die geschiedenis ook wel de goede richting uitgaat. Het ethisch socialisme daarentegen vindt dat de geschiedenis een zaak is van mensen die keuzen maken. Het vindt ook dat het moet proberen invloed te hebben op de manier waarop de samenleving ingericht wordt. Want misschien loopt het wel niet goed af. Eigenlijk is dat een zeer oude tegen-

stelling. De hoogdagen situeren zich misschien wel in de discussies rond Althusser. Het is gewoon de tegenstelling tussen het zogenaamde revolutionaire en het reformistische socialisme. Het is goed dat die discussie vandaag opnieuw in alle openheid gevoerd wordt. Maar dan moet iedereen wel al zijn kaarten op tafel leggen. Rosseel doet hard zijn best om aan te tonen dat het ethisch socialisme heel conservatief is. En ik durf niet beweren dat in de hutsepot die hij van het hedendaags socialisme maakt geen conservatieve elementen steken. Maar zijn socialisme is op zijn minst een heel afwachtend socialisme. Nu weet ik wel dat hij het niet voor religie heeft, maar misschien is het woord eschatologie op zijn plaats. Hij zou wel eens kunnen wachten tot het te laat is. Het ware socialisme als opium, weet je wel.

Of het ethisch socialisme noodzakelijk uitdraait op fascisme? Rosseel - die naar eigen zeggen alleen de waarde van de oppervlakkigheid hooghoudt - lijkt er zelf allerminst van overtuigd. *Elchardus wordt aan de ene kant het uiterste stadium van het ethisch socialisme genoemd. Aan de andere kant moet men volgende, toch wel onthutsende, zin lezen: "Maar voor het tweede deel van mijn hypothese, nl. dat zulke ethisch-socialistische vertogen riskeren doordrongen te worden met fascistische ideeën en componenten, moet ik mijn intellect al in ongeoorloofde bochten wringen om het vertoog van Mark Elchardus als een bewijs van mijn uitgangsstelling te zien"* (blz. 272). Ik denk dat Rosseel op dit punt gelijk heeft.

Luc Vanneste